

MATERJALE PALJASSAARE LINNUSTIKUST

Eet Tuule¹, Aarne Tuule¹, Ranno Puumets²

¹Sütiste tee 3-61, 13419 Tallinn. e-post: eet@tallinna-linnuklubi.ee

²Velise, 78201 Raplamaa. e-post: ranno.puumets@gmail.com

Kokkuvõte. Käesolevas töös antakse ülevaade Harjumaal Tallinna piiridesse jääva Paljassaare poolsaare linnustikust. Vaatlusmaterjal pärineb aastatest 2001–2005, kuid on kasutatud ka mõningaid olemasolevaid andmeid varasemast ajast. 205 hektarilise vaatlusalala tuumiku moodustab Natura 2000 linnuala. Kokku on Paljassaare poolsaarel registreeritud 206 linnuliiki: pesitsejaid 100, toitkülalisi koos pesitsejatega 177, läbirändajaid 171, talviseid esinejaid 58 ja eksikülalisi 20.

Sissejuhatus

Tallinna piiridesse jääv geograafiliselt soodsa asupaigaga poolsaar oli kunagise militaartsoonina pikka aega suletud, aga nüüd ohustavad neid mereäärseid maid pealinna planeerijad ja kinnisvaraarendajad. Alates 2002. aastast on Tallinna Linnuklubi eestvedamisel püütud Paljassaare poolsaarele sealse rikkaliku linnustiku säilitamiseks kaitseala luua. Nüüdseks ongi linnurikkaim osa Paljassaarest Natura 2000 linnualaks tunnistatud.

Selleks, et Paljassaart paremini kaitsta, peame poolsaare loodusest võimalikult kiiresti ülevaate saama ning siis vaatlustulemustest ja linnuala peamistest probleemidest üldsusele teada andma. Sama eesmärki teenib ka käesolev artikkel, mille valmimist autorid, vaatamata esialgu mõneti veel nappidele andmetele, vajalikuks pidasid.

Materjal ja meetodika

Paljassaare poolsaar koosneb kahest pikalt merre tungivast künnisest: maksimaalselt ligi 8 m üle merepinna ulatuvast läänepoolsest

Suur-Paljassaarest ja üle 5 m veest väljaulatuvast idapoolsest Väike-Paljassaarest. Murrutusastang Suur-Paljassaarel ulatub 5-6 m kõrguseni.

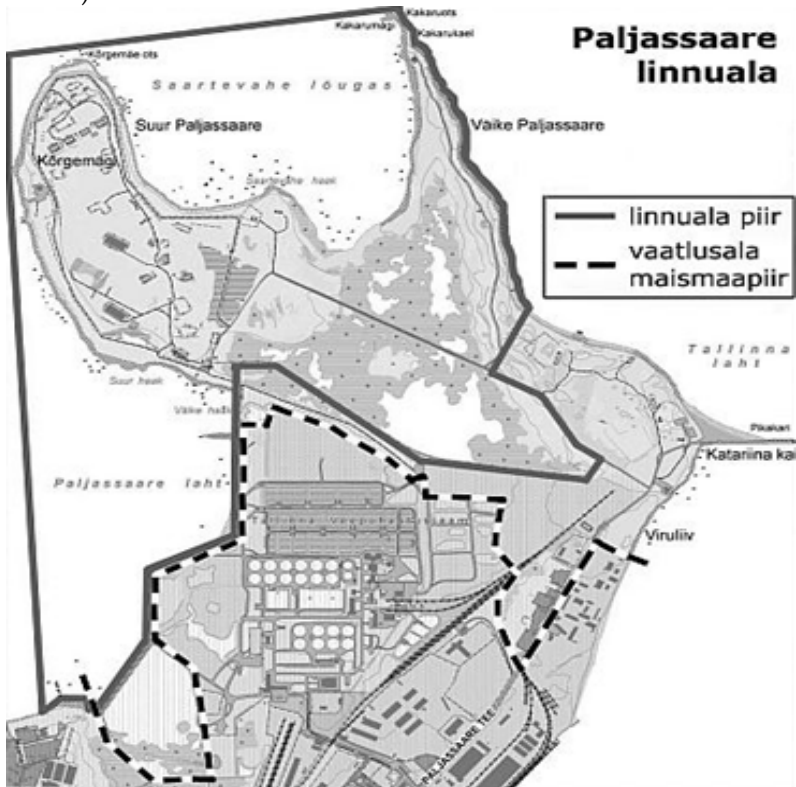
Künniste vahele jääb Saartevahe lõuka nimeline merelaht. Viimasest lõuna ja kagu suunas asub keset künklikku maastikku ligi 50 ha suurune paljude veesilmadega roostik, mis küündib vaid kuni 0,8 m merepinnast kõrgemale. Läbimatus soo-osas kasvab hundinuiastik.

Paljassaare poolsaarel domineerivad kivi- või kliburannad, kuid siin-seal esineb ka liivaranda ja mudapaljandeid. Paiguti saavad ülekaalu rohtunud liivikud, muud rohumaad ja jäätmaad. Kõrgemaid alasid katavad hõredad põõsastikud ja liigirikkad lehtmetsad. Mände kasvab looduslikult vaid üksikuid, kuused puuduvad.

Lisaks kogu poolsaarele kuulus vaatlusala (joonis 1) piiridesse ka Paljassaare lahe puistemuuliga eraldatud Kopli poolne rannariba koos sealse tiigi ja roostikuga. Vaatlusala maismaapindala on 205 ha, mis jaguneb biotoopidena liiva-, klibu- ja kruusarannaks, rannaniitudeks ja muudeks rohumaadeks (35 ha), roostikeks koos sealsete veekogudega (65 ha), lehtpuumetsadeks (46 ha), jäätmaaks (14 ha) ning hoonete all olevaks maaks.

Kokkuvõte hõlmab Ranno Puumetsa ning Eet ja Aarne Tuule vaatlustulemusi aastatest 2001 kuni 2005, kuid töös on kasutatud ka varasemaid andmeid. Esimesel paaril aastal külastati vaatlusala talvel harva ning ka ülejäänud kuudel esines vaatluste regulaarsuses lünki. Aastatel 2003–2005 toimusid aastaringised välitööd aga vajalikul tasemel. Pesitsusloenduste tulemused põhinevad pesitsusaegsetel transektoendustel, pesitsejate kaardistamistel, samuti ka juhuvaatlustel. Vaatlusala maastiku suure mosaiiksuse tõttu oli haudelinde sageli raske ja vahel praktiliselt võimatu teatud kindlasse elupaika määratleda, sest linnud pesitsesid sageli nende piirimail ja tegutsesid samaaegselt mitmes biotoobis korraga. Seepärast esitatakse pesitsusaegsed arvukushinnangud kogu vaatlusala kohta. Valdavat osa linnuliike õnnestus tänu vaatlusala väiksusele küll raskusteta loendada, kuid soostunud roostik on kohati mitteläbitav ja selliste paikade dominantliikide arvukus määrati paratamatult hinnanguliselt. Ka metsade ja põõsastike arvukamate pesitsejate osas tuli paaril aastal arvukuse hinnangutele toetuda.

Töös on kasutatud ka mõningaid Ingrid Aus'i, Marju Robal'i ja Meelis Uustal'i vaatlusi aastatest 2003–2005 ning Peep Lassmann'i 1990-ndate aastate andmeid. Vanimad tähelepanekud Paljassaare poolsaare linnustiku kohta pärinevad aastast 1903, mil poolsaart külastas E.Rascall (Mank 1974).

Joonis 1. Vaatlusala skeem

Figure 1. The map of the observed area. „Vaatlusala maismaapiir“ (Northwards from the dashed line) denotes the area where the study was conducted. „Linnuala piir“ (solid line) surrounds the Special Protection Area of Natura 2000 network area

Tulemused

Seni on Paljassaare vaatlusalal registreeritud 206 linnuliiki, kuid kuna piirkond oli pikka aega linnuvaatlejatele suletud ja poolsaare uurituse tase madal, siis on liiginimestik viimasel ajal jõudsasti täienenud. Hetkeseisuga on poolsaarel registreeritud 100 liigi pesitsemine (tabel 1), kusjuures kindlaid pesitsejaid on 55, tõenäolisi 18 ja võimalikke pesitsejaid 27 liiki. Tänu ülisoodsale geograafilisele asupaigale esineb Paljassaarel 177 liiki toitekülalisi, 171 liiki läbi-rändajaid, 58 liiki talviseid esinejaid ja 18+2 liiki eksikülalisi.

I kategooria kaitsealuseid linde on alal kohatud 4, II kategooria liike 22 ja EL Linnudirektiivi lisas II arvel olevaid liike 38. Kuna mitmed liigid on topeltkaitse all, siis kokku kogunes I ja II kategooria kaitsealuseid ja EL Linnudirektiivi lisas II arvel olevaid liike 46. Natura 2000 võrgustikku kuuluva Paljassaare linnuala piirides on kahe viimase aasta jooksul registreeritud 189 linnuliiki.

Pesitsejad

Kuna vaatlusala pindala on väike, siis varieerub haudelindude liigiline ja eriti arvuline koosseis aastati küllaltki suurel määral. Eriti kõikus lindude arvukus tiheda asustusega roostikus – 8,69-19,38 paari/ha. Kõige enam sõltus see naerukajakate koloonia asupaigast, mis kolis igal kevadel uude kohta ja vahel pesitses osa linde väljaspool vaatlusala piire. Seetõttu kõikus liigi koguarv 5,39-15,39 paarini/ha. Roostikus teise arvukama liigi, kõrkja-roolinnu, asustustihedus oli tunduvalt stabiilsem – 1,23-1,85 paari/ha. Aasta-aastalt on suurenenud aga kühmnokk-luikede hulk – 0,46-0,69 paari/ha. 2005. a. jaanuaritormi tagajärjel oli roostik lamandunud ning seetõttu avanes kevadel hea võimalus luigepesi loendada. Tulemus oli üllatav, ainuüksi suurima roostikusisese veekogu läheduses pesitses vähemalt 40 luigepaari. Kindlateks dominantliikideks tuleb lugeda ka sinikael-parti, lauku ja rootsiitsitajat. Need kuus kolmekümnest roostikus pesitsevast liigist moodustasid keskmiselt 94% selle biotoobi haudepaaridest. Vähe-arvukate roostiku asukatena esinesid veel tuttvart, rästas- ja tiigi-roolind, samuti väikepütt, tuttpütt, hallpõsk-pütt ja sarvikpütt Lisaks

leidis kinnitust hüübi (1-2 paari), roo-loorkulli (1-2 paari), rooruiga, taida, roo-ritsiklinnu, roohabeka ja kukkurtihase pesitsemine, kusjuures kolm viimast on kohalikku haudelinnustikku lisandunud viimastel aastatel. Soo-roolinnu peamisteks tegevuspiirkondadeks olid roostike ja pajupõõsastike piirialad.

Lehtmetsades pesitsesid 42 linnuliiki ning kuna Paljassaare puistu meenutab paiguti pigem põõsastikku, siis küündis metsade asustustihedus eri aastatel vaid 2,39-3,52 paarini/ha. Samal põhjusel moodustus küllaltki iseloomulik dominantide rühm. Märkimisväärset madala arvukusega (0,35-0,44 paari/ha) metsvindi kannul püsisid tihedalt pruunselg- ja aed-põõsalind, samuti ööbik, salu-lehelind, karmiinleevike ja hallvares. Nende 7 liigi arvukus andis kokku keskmiselt 59% metsade haudelinnustikust. Järgnesid punarind, must- ja vainurästas, rasvatihane, harakas, metskiur, väike-lehelind jt. Ka aed-roolindu kohtas eelkõige roovabades ja poollagedates põõsastikes.

Hõredaid põõsastikke eelistasid nurmkana, kivi- ja kadakatäks, linavästri, hänilane, kanepilind, rohevint ja punaselg-õgija. Samad liigid (välja arvatud viimane) esinesid ka rohu- ja jäätmaadel, kus lokaalselt pesitsesid ka väiketüll ja põldlõoke.

Ranniku haudelinnustik oli suhteliselt linnuvaene. Dominantideks võis lugeda kala- ja hõbekajakat ning randtiiru. Karakterliikideks olid kühnokk-luik, ristpart, hahk, liiva- ja väiketüll, merikajakas, jõgi- ja väiketiir, kivitäks, linavästri.

Paljassaare kindlatest haudelindudest peaks nimetama veel tikutajat, punajalg-tildrit, meriskit, räästa-, kalda- ja suitsupääsukest. Võimalike haudelindudena võib arvestada metstildrit, piiritajat, võsa- ja jõgi-ritsiklindu.

Toitekülalised ja läbirändajad

Lisaks pesitsemisele kasutasid paljud linnud kohalikke soodsaid olusid sügis- ja kevadrändel puhke- ja toitepeatuste tegemiseks. Vaid vähesed liigid – järvekaur, valgepõsk-lagle, rabahani, suur-laukhani – lendasid rände ajal Paljassaarest pea alati otse üle ja vaid harva võis siin nende üksikuid isendeid peatumas näha.

Tabel 1. Paljassaare poolsaare haudelinnustik. *Min* ja *Max* tähistavad vastavalt vähimat ning suurimat pesitsusevate paaride arvukust aastas. **Paare/ha** tähistab vaatlusalal aastatel 2003–2005 loendatud keskmist pesitsuspaaride arvukust ühe hektari kohta.

Table 1. Breeding bird fauna of the Paljassaare peninsula. **Min** and **Max** denote respectively the lowest and highest numbers of breeding pairs per year, ever recorded. **Pairs/ha** denotesthe average number of breeding pairs per hectare during 2003–2005.

Liik	<i>Min</i>	<i>Max</i>	Paare/ha	Liik	<i>Min</i>	<i>Max</i>	Paare/ha
<i>Species</i>			<i>Pairs/ha</i>	<i>Species</i>			<i>Pairs/ha</i>
TAC RUF	0	1	0,002	TRO TRO	0	1	0,002
POD CRI	3	5	0,018	PRU MOD	0	1	0,002
POD GRI	0	1	0,002	ERI RUB	4	7	0,028
POD AUR	0	1	0,002	LUS LUS	9	15	0,059
BOT STE	0	2	0,006	LUS SVE	0	1	0,002
CYG OLO	30	45	0,179	PHO PHO	0	1	0,003
TAD TAD	1	4	0,013	SAX RUB	2	4	0,013
ANA PEN	0	1	0,002	OEN OEN	5	8	0,033
ANA STR	3	5	0,018	TUR MER	4	7	0,026
ANA CRE	0	1	0,002	TUR PIL	1	4	0,011
ANA PLA	20	25	0,109	TUR PHI	0	2	0,005
ANA QUE	0	2	0,005	TUR ILI	3	6	0,023
ANA CLY	0	2	0,005	LOC NAE	0	2	0,005
AYT FER	0	2	0,003	LOC FLU	0	1	0,003
AYT FUL	5	10	0,036	LOC LUS	1	3	0,013
SOM MOL	1	4	0,015	ACR SCH	80	120	0,504
MER SER	1	3	0,008	ACR DUM	3	5	0,02
MER MER	0	2	0,005	ACR RIS	4	7	0,028
CIR AER	1	2	0,006	ACR SCI	3	6	0,023
ACC NIS	0	1	0,002	ACR ARU	1	4	0,013
FAL SUB	0	1	0,002	HIP ICT	1	3	0,008
PER PER	1	4	0,02	SYL CUR	3	5	0,02
RAL AQU	3	5	0,021	SYL COM	22	28	0,122
GAL CHL	0	2	0,005	SYL BOR	12	16	0,067
FUL ATR	15	25	0,094	SYL ATR	2	4	0,015
HAE OST	0	1	0,002	PHY COL	3	5	0,02

CHA DUB	1	4	0,015	PHY LUS	10	15	0,059
CHA HIA	1	3	0,011	MUS STR	1	4	0,011
GAL GAL	1	3	0,01	FIC HYP	1	3	0,008
SCO RUS	0	1	0,002	PAN BIA	1	3	0,01
TRI TOT	1	3	0,008	PAR MON	0	1	0,002
TRI OCH	0	1	0,002	PAR CAE	1	3	0,003
LAR RID	350	1000	2,764	PAR MAJ	5	8	0,033
LAR CAN	4	6	0,026	REM PEN	0	2	0,005
LAR ARG	3	7	0,026	LAN COL	1	4	0,016
LAR MAR	1	3	0,01	PIC PIC	2	4	0,016
STE HIR	0	10	0,029	COR MON	2	4	0,015
STE AEA	10	25	0,086	COR ONE	8	11	0,047
STE ALB	1	2	0,006	COR RAX	0	1	0,005
COL LIV	3	5	0,018	STU VUL	4	7	0,026
APU APU	0	1	0,003	PAS DOM	5	8	0,034
JYN TOR	0	1	0,002	PAS MON	4	5	0,021
ALA ARV	4	6	0,024	FRI COE	18	23	0,099
RIP RIP	15	20	0,089	CAR CHL	0	2	0,005
HIR RUS	8	12	0,046	CAR CAR	0	2	0,005
DEL URB	0	4	0,011	CAR CAN	1	3	0,008
ANT TRI	0	2	0,005	CAR ERY	9	14	0,055
ANT PRA	0	1	0,002	COC COC	0	1	0,002
MOT FLA	8	12	0,05	EMB CIT	0	3	0,006
MOT ALB	5	10	0,044	EMB SCH	15	20	0,088

Kevadel puhkasid ja toitused Paljassaare ranniku lähedal avavees ja/või roostikus arvukalt mitmed veelinnud, näiteks aul, sõtkas, hahk, tuttvart, jääkoskel ja lauk. Suhteliselt märkamatuks toimus kajakate ja paljude värvuliste ränne. Kurvitsaliste silmapaistvalt liigirohke sügisränne algas juba juuni lõpus. Arvukamad liigid siinsel kaldamuda paljandil ning liivasel leetseljandikul olid liivatüll, soorüdi, tutkas ja mudatilder. Varasügisel kurvitsaliste ränne tasapisi häabus, roostikust kadus hallhaigur, regulaarselt meres toituvate kormoranide arvukus vähenes. See-eest ilmus juurde kajakaid ja partlasi. Sügise edenedes peatus rannikuvetes üha enam uju- ja sukelparte, eelkõige viu- ja piilpart, kosklad, sinikael-part, tuttvart, sõtkas ja aul. Neli viimast moodustasid koos jääkoskla, kühmnokk-luige, hõbekajaka ja

hallvaresega talvekuude dominantliigid. Veelindude rohkusest Paljassaare rannavetes talvepoolaastal annavad ettekujutuse ühe päeva mõned rekordarvukused: ligi 500 hahka, 3800 sõtkast ja 7500 auli. Iga-aastane sügisene läbirändaja oli keltsalind.

Eksikülalised

Tänu Paljassaare soodsale asendile on siia mitmeid linnuharuldusi eksinud. Intensiivsemad ornitoloogilised uuringud on vaatlusalal veel suhteliselt lühiaegsed ja kindlasti saab nii mõnegi senise eksikülalise juba lähitulevikus harilike läbirändajate staatusse paigutada. Siinkohal käsitletakse vastavaid liike veel eksikülalistena. Sellesse kategooriasse kuuluvad 14 liiki: kuninghahk, must-harksaba, punajalg-pistrik, väikepistrik, naaskelnokk, mustsaba-vigle, alk, krüüsel, sarviklööke, tundrakiur, kuldhänilane, kaelusrästas, nõlva-lehelind ja väike-kärbsenäpp. Kindlate eksikülalistena (kõik Eesti Ornitoloogiaühingu linnuharulduste komisjoni poolt aktsepteeritud vaatlused) on arvel 4 liiki: hõbehaigur, karkjalg, roosterind-tüll (E.Rascall 21.09.1903 - 1 is.; Mank, A. 1974) ja suur-veetallaja. Lisaks on Paljassaarel kohatud veel kahte haruldast lindu, keda kahjuks pole õnnestunud küll liigini määrata, ent linnuharulduste komisjon on neid vaatlusi sellegipoolest tunnustanud: pääsujooksur ja E kategooriasse (vangistusest pääsenud liik) kuuluv *Dendrocygna bicolor/javanica*.

Arutelu

Võrreldes Paljassaare metsade haudelinnustikku suhteliselt sarnase fragmenteerituse ja suurusega (45,5 ha) Osmussaare metsa asustustihedusega (Valker & Ojaste 2003), siis Osmussaare metsas registreeriti liike küll vähem (35), kuid haudepaaride arv osutus ligikaudu poole suuremaks (5,3-7,2 paari/ha). Mõlema metsa haudelinnustikus vaadeldi dominantsete liikide küllaltki omapärasel koosseisul, kus kõige arvukamale metsvindile järgnesid pruunselg- ja aed-põõsalind ning mõlema edetabeli esikuuikus püsisid ka salulehelind ja karmiinleevike.

Huvi võiks pakkuda ka Paljassaare roostiku haudepaaride keskmise arvu võrdlemine Haapsalu linna piiridesse jääva roostiku (51,1 ha) pesitsusasegse asustustihedusega (Valker 2003): vastavalt 12,52 ja 18,98 paari/ha. Kui nüüd siit maha arvata mõlema vaatlusala roostikus ülekaalukalt arvukaim naerukajakas, siis jääks väike ülekaal Paljassaarele – vastavalt 3,80 ja 3,33 paari/ha. Märkimisväärselt sarnaseks kujunes aga dominantide võrdlev nimistu – kummagi roostiku 7 arvukama pesitseja hulgas oli 6 ühist liiki - naerukajakas, kõrkja-roolind, sinikael-part, lauk, rootsiisitaja ja tuttvart.

Paljassaare lindudest täpsema ülevaate saamiseks on vaatlusperiood olnud veel liialt lühike, kuid selge on see, et Paljassaare linnuala peaks kindlasti praegusel kujul säilitama. Isegi suurem osa kunagisi militaarrajatisi tuleks alles jätta, sest nad pakuvad varjet ja pesapaiku kohalikele lindudele ning lisaks kuuluvad paraku just selle maastiku juurde. Tallinna Linnuklubi initsiatiivil koostatakse käesoleva aasta lõpuks Paljassaare kaitsekorralduskava, mille järgi planeeritakse edaspidiseid kaitsetegevusi. Seni on koostöös Tallinna linnavalitsusega püstitatud linnuvaatlustorn, mis paikneb otse tee ääres roostiku servas – seega kohas, kus külastajad linnuelu praktiliselt ei häiri. Plaanis on Paljassaarele rajada ka matkarada.

Bird fauna of Paljassaare peninsula in Tallinn

Paljassaare peninsula is situated in Northern Estonia, Harju county, inside borders of Tallinn. Study area is about 205 hectares, majority of it is Special Protection Area of Natura 2000 network. The article is based on observations mostly from 2001–2005, but also some data from previous period is used. Altogether, 206 species were detected - 100 of them as breeders, 171 as passage migrants, 58 as winter visitors and 20 as vagrants. Most common breeding species were Black-headed Gull (2,76 pairs/ha), Sedge Warbler (0,50 pairs/ha) and Mute Swan (0,18 pairs/ha).

Kirjandus: Elts, J., Kuresoo, A., Leibak, E., Leito, A., Lilleleht, V., Luigujõe, L., Lõhmus, A., Mägi, E. & Ots, M. 2003. Eesti lindude staatus, pesitsusaegne ja talvine arvukus 1998-2002. *Hirundo* 2/16: 58-83. — Mank, A. 1974. Ornitoloogiliste vaatluste ajaloost Tallinna ümbruses. Ornitoloogiline kogumik 7: 114-125. — Tuule, E. & Puumets, R. 2005. Paljassaare – aarete saar Tallinnas. *Eesti Loodus* 6: 48-50. — Valker, T. 2003. Haapsalu linna haudelinnustik aastail 2000-2002. *Linnurada* 2003: 17-32. — Valker, T. & Ojaste, I. 2003. Osmussaare haudelinnustik 2003.a. *Linnurada* 2003: 3-17. — Eesti Ornitoloogiaühingu Linnuharulduste Komisjon. Linnuharulduste Komisjoni poolt käsitletavate liikide kõik aktsepteeritud vaatlused seisuga 11.12.2005. http://www.eoy.ee/yhing/hk/hk_koik.pdf (05.02.2006).

